

ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ, ΛΑΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ, ΑΝΩΝΥΜΟ ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ

Χαρτογραφώντας την απείθαρχη κοινωνική νησίδα
του Λάκκου Ηρακλείου (1900-1940)

αναρχική συλλογικότητα

ΟΚΤΑΝΑ

<http://oktana.espivblogs.net>

*

Η **Οκτάνα** είναι μία συλλογικότητα αναρχοκομμουνιστών που οραματίζεται την κοινωνική απελευθέρωση, δρα για την πολιτική και οικονομική ανατροπή του υπάρχοντος συστήματος, την κατάργηση δηλαδή των τάξεων και της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο. Είμαστε αναρχικοί γιατί συμμετέχουμε σε έναν αντικρατικό αγώνα και επιθυμούμε πρώτα απ' όλα την κατάργηση κάθε εξουσίας, γιατί πιστεύουμε πως οι άνθρωποι μπορούν να ζήσουν χωρίς να υποτάσσουν ή να υποτάσσονται, ελεύθεροι σε μια γη χωρίς σύνορα. Είμαστε όμως και κομμουνιστές γιατί πιστεύουμε πως όλα τα παραπάνω θα γίνουν πράξη μέσα από μια ομοσπονδία αυτόνομων κοινοτήτων, που θα λειτουργεί στη βάση της αυτοοργάνωσης, με ανακλητότητα και ισότητα στην ζωή και στην ευθύνη. Σε αυτή τη κοινωνία τα μέσα παραγωγής και η διαχείρισή τους θα ανήκουν στον ελεύθερο λαό και ο παραγόμενος κοινωνικός πλούτος θα διανέμεται με βάση την λογική “από τον καθένα ανάλογα με τις ικανότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του”. Η Οκτάνα δεν αντιμετωπίζει τον εαυτό της ως αυτοτελή φορέα του αναρχικού αγώνα, αλλά αγωνίζεται για τη συγκρότηση ενός επαναστατικού και μαζικού αναρχικού κινήματος στην Ελλάδα. Στην κατεύθυνση αυτή, θεωρεί απαραίτητη την οργάνωση των αναρχικών σε έναν επαναστατικό πολιτικό φορέα, που θα επιδιώξει να κοινωνικοποιήσει την αναρχική θεωρία και πράξη στο κοινωνικό σύνολο, να συγκροτήσει ένα επαναστατικό πολιτικό πρόγραμμα και να αποτελέσει μια ανταγωνιστική πολιτική δύναμη, ενάντια στο κράτος και το κεφάλαιο.

*

Εισαγωγή

Η εκδήλωση αυτή γίνεται με αφορμή την εργασία του Γιάννη Ζαϊμάκη σχετικά με την κοινωνική οργάνωση και το πολιτισμικό περιεχόμενο του Λάκκου. Καταγράφει διάσπαρτα ίχνη από το χρονικό μιας πόλης σε διαδικασία μετάβασης και εξετάζει τη κοινωνική ιστορία του Λάκκου σε συνδυασμό με τους κοινωνικοπολιτισμικούς μετασχηματισμούς, η οποία σταδιακά αποβάλλει τον κοσμοπολίτικο και ανατολίτικο χαρακτήρα της και αναζητά μια ταυτότητα προσαρμοσμένη στο αστικό πρόταγμα για εκσυγχρονισμό και κάθαρση από το οθωμανικό παρελθόν.

Ο Γιάννης Ζαϊμάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο. Σπούδασε κοινωνιολογία και κοινωνική εργασία και το 1997 αναγορεύτηκε διδάκτορας του τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου. Από το 2003 είναι επίκουρος καθηγητής στο τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Αντικείμενο των ερευνητικών και επιστημονικών του δραστηριοτήτων είναι η κοινωνική ιστορία των σπορ, οι νεανικές και οπαδικές κουλτούρες, οι μουσικές ταυτότητες και το ρεμπέτικο τραγούδι, ο τοπικός κοινωνικός μετασχηματισμός και η πολυπολιτισμικότητα.

::

Η διόγκωση των πόλεων και η ανάπτυξη διαφόρων κοινωνικών προβλημάτων στην Ελλάδα των αρχών του αιώνα, αντιμετωπίστηκε με βάση ένα σχέδιο το οποίο συνδύασε τον οικιστικό εξωραϊσμό με τον κοινωνικό ευπρεπισμό. Η σταδιακή περιθωριοποίηση και αποδιοργάνωση απείθαρχων κοινωνικών ομάδων, οι οποίες δεν είχαν θέσεις στις αστικές αντιλήψεις για την πόλη, ήταν αποτέλεσμα αυτού του σχεδιασμού. Τέτοιες κοινωνικές εστίες του παρελθόντος είναι η Τρούμπα στον Πειραιά, η Μπάρα στη Θεσσαλονίκη και ο Λάκκος στο Ηράκλειο. Σήμερα, ορισμένες δεκαετίες μετά την άνθηση τους, αυτοί οι κόσμοι του παρελθόντος σκεπάζονται από ένα πέπλο λήθης. Η επίσημη ιστορία τις αγνοεί, στις δημόσιες

εκδηλώσεις μνήμης δεν έχουν θέση και στην ακαδημαϊκή κοινότητα το ενδιαφέρον είναι περιορισμένο.

Η πρακτική της αλητείας ήταν αλληλένδετη με την είσοδο στον αστικό χώρο κατοίκων της ενδοχώρας τους οποίους η μικρή σχετικά πόλη αδυνατούσε να ενσωματώσει κοινωνικά με αποτέλεσμα την “περιθωριοποίηση” τους. Επίσης η κοινωνική δράση τέτοιων ομάδων παρατηρείται είτε δίπλα σε κεντρικούς ψυχαγωγικούς χώρους, είτε σε απόκεντρες συνοικίες, όπως ο Λάκκος όπου τα εν λόγω άτομα αναζητούν ευκαιρίες απασχόλησης και δράσης. Μαζί με το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης και προλεταριοποίησης ή περιθωριοποίησης αγροτικών μαζών παρουσιάστηκε το ζήτημα της “ηθικής των σταφιδούδων”, το οποίο είναι το υπαρκτό πρόβλημα της εκπόρνευσης επαρχιωτισσών από μαστροπούς.

Χρονολογικά, η μελέτη επικεντρώνεται στην περίοδο 1900-1940. Η οριοθέτηση αυτή πηγάζει από δύο βασικά χρονικά σημεία της κοινωνικής ιστορίας του Λάκκου. Το 1900, το νεοσύστατο καθεστώς της Κρητικής Πολιτείας, προσπάθησε με το διάταγμα “Περί χαμαιτυπείων”, να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της πορνείας το οποίο είχε διογκωθεί με την άφιξη “γυναικών ελευθερίων ηθών”, όπως αποκαλούνταν, από μεγάλα λιμάνια της Μεσογείου. Η άφιξη αυτή συνδυάζεται και με την παρουσία στο νησί στρατιωτικών και προστάτιδων δυνάμεων. Το Διάταγμα προέβλεπε την απομόνωση των πορνείων σε οριοθετημένους χώρους, απρόσιτους “εις κεντρικούς τόπους περιπάτου και δημόσια εντευκτήρια”. Το 1940 από την άλλη, σηματοδοτεί την αφετηρία μιας περιόδου παρακμής, που πιστοποιείται στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.

Ιστορικό-κοινωνικό πλαίσιο

Το Ηράκλειο στα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας (1898-1913) ήταν μια εμπορική πόλη-λιμάνι με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα στην οποία κατοικούσαν ετερόκλητες ομάδες: Ελληνοκρήτες, Τουρκόκρητες, Άγγλοι στρατιώτες των προστάτιδων δυνάμεων και πάνω από 1500 αλλοδαποί. Ο πληθυσμός της πόλης το 1900 ανερχόταν σε 22.481 κατοίκους. Η παρουσία των ξένων στην πόλη και η ανάπτυξη της ατμοπλοϊκής συγκοινωνίας εκείνη την περίοδο συνέβαλαν στην ανάπτυξη έντονης πολιτισμικής δραστηριότητας. Στην πόλη εμφανίστηκαν τα δυτικότερα καφέ σαντάν που παρουσίαζαν μια εύπεπτη εκδοχή της ευρωπαϊκής μουσικής, αναπτύχθηκε το θέατρο με περιοδεύοντες θιάσους αλλά και σποραδικές εγχώριες παραστάσεις από λόγιους κύκλους, θεσμοποιήθηκαν καλλιτεχνικές εκδηλώσεις από τοπικούς συλλόγους με μουσικές παραστάσεις και αναπτύχθηκε ενδιαφέρον για σύγχρονα ιδεολογικά και καλλιτεχνικά ρεύματα.

Οι συγκρούσεις ανάμεσα σε χριστιανούς και μουσουλμάνους, τα αιματηρά γεγονότα κατά τη διάρκεια του 1896-98 και η παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων με πρωτοστάτη την Αγγλία, οδήγησαν στην εγκαθίδρυση του ιδιότυπου καθεστώτος της Κρητικής Πολιτείας με την υψηλή προστασία των ξένων κρατών, τα οποία ανέλαβαν να προστατεύσουν την έννομη τάξη με ισχυρές στρατιωτικές και ναυτικές δυνάμεις εγκατεστημένες στα λιμάνια του νησιού. Το 1908, και μετά την εξέγερση της Θερίσου, αποχώρησαν τα ξένα στρατεύματα από την Κρήτη και το 1913 επικυρώθηκε επίσημα η ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Το 1914 εκδόθηκε για πρώτη φορά η εφημερίδα Εργάτης, σοσιαλιστικών προσανατολισμών, και τον επόμενο χρόνο στις 25 Φεβρουαρίου, ψηφίστηκε το καταστατικό του εργατικού κέντρου Ηρακλείου. Είναι επίσης περίοδος ανάπτυξης ενός σώματος ανειδίκευτων κατά βάση εργατών μεγάλο μέρος του οποίου προερχόταν από την ενδοχώρα του νομού. Έτσι σ' αυτές τις συνθήκες πολιτικής και κοινωνικοπολιτισμικής ρευστότητας οξύνθηκαν ορισμένα κοινωνικά προβλήματα. Τα σημαντικά αυτά ιστορικά συμβάντα και οι πολιτικές αλλαγές επηρέασαν σημαντικά το κοινωνικό σώμα της "ανατολίτικης" πόλης. Αποτέλεσμα της ψήφισης του νέου συντάγματος, στα πλαίσια του καθεστώτος της Κρητικής Πολιτείας, ήταν τα διευρυμένα δικαιώματα για το χριστιανικό στοιχείο καθώς και η μετανάστευση 50.000 Τουρκοκρητών στη Σμύρνη και από κει σε διάφορες περιοχές της Μικράς Ασίας. Η μαζική έξοδος μουσουλμάνων οδήγησε στη μεταβολή της αναλογίας των πληθυσμών των δύο μεγάλων θρησκευτικών κοινοτήτων της πόλης. Είναι

αναμφίβολο ότι το αρτιούστατο καθεστώς ευνόησε τις εξελίξεις χαράζοντας μια πολιτική εθνικής κάθαρσης, η οποία αντανάκλυνε και τις επιθυμίες του ελληνικού κράτους. Σε γενικές γραμμές όμως, στις περισσότερες συνοικίες κατοικούσε ανάμικτος πληθυσμός χωρίς αυτό να δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στις εξοικειωμένες με την ετερότητα θρησκευτικές κοινότητες.

Την ίδια ώρα στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα ανθούσαν παραδόσεις της ανατολίτικης μουσικής με τους ανατολίτικους σκοπούς, όπως τουρκοκρητικοί αμανέδες, σταφιδιανά και ταμπαχανιώτικα, συνοδευμένα από μουσικά όργανα, όπως μπουλγαρί, ταμπουρά, μπουζούκι, μαντολίνο, σάζι, λατέρνα και ντέφι. Χώροι παραγωγής και διάδοσης αυτών των σκοπών και τραγουδιών είναι τα αστικά γλέντια στις παραστάσεις του καφέ αμάν με εγχώριους μουσικούς αλλά και μουσικές κομπανίες που περιόδευαν σε λιμάνια της νοτιοανατολικής Μεσογείου, οι παραστάσεις στο μπερντέ του Καραγκιόζη με τη συνοδεία μουσικής και τα λαϊκά θεάματα σε χώρους ψυχαγωγίας στο λιμάνι της πόλης. Παράλληλα στους κόλπους του μουσουλμανικού στοιχείου ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένη η θρησκευτική μουσική στις τελετουργίες των δερβίσηδων μοναχών στους τεκέδες της πόλης. Στα χρόνια που ακολούθησαν τη Μικρασιατική καταστροφή η πολιτισμική γεωγραφία της πόλης άλλαξε. Στα πλαίσια της συμφωνίας της Λοζάννης στη δεκαετία του 20 υπολογίζεται ότι αναχώρησαν από την πόλη περίπου 13-14 χιλιάδες Τουρκοκρητών που κατοικούσαν στους νομούς Ηρακλείου και Λασιθίου. Ολοκληρώθηκε έτσι η έξοδος τους που είχε ξεκινήσει από τα χρόνια της εγκαθίδρυσης του αυτόνομου πολιτεύματος κάτω από το συγκρουσιακό κλίμα ανάμεσα στην ελληνοκρητική και την τουρκοκρητική πλευρά κοινότητα το 1898 και συνεχίστηκε με σποραδικές εθελούσιες μετακινήσεις μέχρι και το 1923, οπότε ακολούθησε η αναγκαστική έξοδος. Την ίδια χρονική περίοδο, περίπου 14 χιλιάδες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, κυρίως από το βιλαέτι του Αϊδινίου, εγκαταστάθηκαν στα σπίτια και τις περιοχές των μουσουλμάνων και σε ορισμένες νεοσυγκροτηθείσες συνοικίες, όπως η Νέα Αλικαρνασός.

Η άφιξη και ενσωμάτωση των προσφύγων υπήρξε καθοριστικό συμβάν στην πορεία μετασχηματισμού της πόλης. Οι μετακινήσεις αυτές οδήγησαν σε θρησκευτική ομοιογένεια του πληθυσμού της πόλης και τη λήξη μιας μακρόχρονης περιόδου εθνικιστικών και θρησκευτικών προστριβών. Πλέον, οι εντάσεις ανάμεσα σε πρόσφυγες και ντόπιους απέκτησαν χαρακτήρα κοινωνικών διαφορών. Ο μεγάλος όγκος προσφύγων και οι περιορισμένες δυνατότητες απασχόλησης εξωθούσαν στην κοινωνική περιθωριοποίηση των

πιο φτωχών ομάδων του προσφυγικού πληθυσμού. Οι δυνατότητες κοινωνικής ενσωμάτωσης τους ήταν οριακές. Η ένταξη και ενεργοποίηση τους στις πρόσκαιρες και συχνά παρασιτικές δραστηριότητες της μικροκοινωνίας του Λάκκου ήταν στρατηγική επιβίωσης των ομάδων αυτών ως απάντηση στη κατάσταση του κοινωνικού τους αποκλεισμού. Το πρόβλημα της αύξησης της εγκληματικότητας, της διαφθοράς των ηθών, το ζήτημα της αλητείας και επαιτείας και ακόμη η πορνεία και η χασισοποσία προβάλλονται ως κοινωνικές μάστιγες για την πόλη. Η αντιμετώπιση των προβλημάτων έγινε στο πλαίσιο μιας εκστρατείας αρετής με ευρεία χρήση κατασταλτικών μεθόδων και τη στήριξη του τοπικού Τύπου. Αυτή η εκστρατεία εξέφραζε τη διάθεση της τοπικής κοινωνίας να προστατευθεί από το προσφυγικό στοιχείο, που ήταν για τους γηγενείς μια μορφή συμβολικού κινδύνου η οποία απειλούσε καθιερωμένα πολιτισμικά πρότυπα και κοινωνικούς κανόνες. Η νέα εποχή εγκαινιάστηκε συμβολικά με την κατεδάφιση το Νοέμβρη του 1923 των μιναρέδων. Η κίνηση αυτή συμβόλιζε την κάθαρση της πόλης από το οθωμανικό παρελθόν. Η πρωτοκαθεδρία των φιλοδυτικών τάσεων ήταν πλέον αναμφισβήτητη.

Η κοινωνική και οικονομική ζωή στο Κάστρο, όπως αποκαλείται από τους κατοίκους της η πόλη, οργανώνεται γύρω από τα τσαρσά της, αγορές-παζάρια σε πολυσύχναστες πλατείες, οι οποίες δικτυώνονται στο χώρο μέσα από στράτες και καλντιρίμια. Οι αγορές είναι χώροι συνάθροισης, επικοινωνίας και εμπορικής συναλλαγής. Εδώ προσέρχονται Καστρινοί και περαστικοί για να ανταλλάξουν υλικά αγαθά, να συζητήσουν για τα καθημερινά συμβάντα, να κάνουν σεϊρι στο παζάρι και να ψυχαγωγηθούν από τους περαστικούς μουσικούς. Το Κάστρο είναι ένα “μωσαϊκό μικρών κόσμων”. Κατά κάποιο τρόπο, η ένταξη στον καθένα από αυτούς σήμαινε και την οικιοποίηση κάποιας ταυτότητας. Για παράδειγμα, το να κατοικείς στο Βεζίρ τσαρσί ή στην Κουτάλα σήμαινε πως ήσουν, αντίστοιχα, μουσουλμάνος ή χριστιανός αριστοκράτης. Αν ζούσες και εργαζόσουν στο Σεϊτάν Ογλού μπορεί να ήσουν μουσουλμάνος ουστάς ή νταής, και στον Λάκκο “μπουρδελιάρης μάγκας”. Το βενετσιάνικο λιμάνι ήταν η συμβολική επικράτεια των λυγερόκορμων βαρκάρηδων και το Μικρό Τσαρσάκι ο χώρος συνάθροισης των αρμεναίων μαστόρων. Είχε εμπορικούς και πολιτισμικούς δεσμούς με τις αγορές της Ανατολής, τα νησιά του Αιγαίου, τις παροικίες Κρητικών στη Σμύρνη, την Ερμούπολη, την Αλεξάνδρεια, το Σουέζ, τον Πειραιά, την Τεργέστη και με μεγάλα ευρωπαϊκά λιμάνια όπως η Μασσαλία και η Βενετία. Η βιομηχανική παραγωγή είχε αναπτυχθεί σε μικρή κλίμακα, κυρίως γύρω από τη

σταφιδοπαραγωγή, την ελαιοπαραγωγή, τη βυρσοδεψία και τη σαπωνοποιία. Μεγάλο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας ήταν προσανατολισμένο στην ενδοχώρα. Από τον αγροτικό χώρο εισέρχονταν προϊόντα προς εξαγωγή και αγαθά πρώτης ανάγκης τα οποία καταλάωναν οι Καστρινοί.

::

Ο Λάκκος, όπως είναι λογικό, ήταν ένα χωνευτήρι ετερόκλητων ατόμων, ομάδων και πολιτισμικών παραδόσεων, μέσα στο οποίο η διεκδίκηση και οικιοποίηση κάποιας ταυτότητας παράγει μια ιδιότυπη μορφή κουλτούρας. Με βάση το βαθμό ένταξης και συμμετοχής στις δραστηριότητες του Λάκκου, μπορούμε να ταξινομήσουμε τα άτομα που εμπλέκονταν σε τρεις κατηγορίες: τους μόνιμους Λακκουδιανούς, τους τακτικούς επισκέπτες που ήταν πελάτες από την πόλη και από την ενδοχώρα και που είχαν μόνιμο στέκι τον Λάκκο, και τους περαστικούς. Προσπαθώντας να αποτυπώσουμε την **ανθρωπογεωγραφία του Λάκκου** θα αναφερθούμε σε κάποιους βασικούς κοινωνικούς χαρακτήρες της περιόδου εκείνης:

Ο **μάγκας** είναι ένας αναγνωρισμένος κοινωνικός τύπος της εποχής και ένα σύμβολο της τοπικής κοινωνίας. Στις αφηγήσεις των Λακκουδιανών, ο μάγκας διακατέχεται από ανδρεία, γενναιότητα, φιλότιμο, αυτοέλεγχο, μπάσα και σωφροσύνη. Ξεχωρίζει χάρη στους ιδιαίτερους τρόπους συμπεριφοράς και την επιβλητική εξωτερική εμφάνιση με το μόρτικο ντύσιμο, το κομπολόι και το λουστρίνι παπούτσι με καστόρι στο πάνω μέρος. Η οικιοποίηση του ονόματος του μάγκα μεταφραζόταν σε κύρος και φήμη, και αυτά σήμαιναν κεφάλαιο για την απόκτηση υλικών αγαθών και προνομίων. Σε ένα χώρο όμως που απαρτιζόταν από δυναμικές ισορροπίες, το όνομα του μάγκα βρισκόταν υπό συνεχή διαπραγμάτευση και αμφισβήτηση και το άτομο όφειλε να επιβεβαιώνει την ταυτότητα του. **Ντερβίσης, μόρτης και αλάνι** είναι, σύμφωνα με τους Λακκουδιανούς, η ντόμπρα εκδοχή του μάγκα. Γιατί υπήρχαν μάγκες και μάγκες. Οι τσιχλίμαγκας, κοροϊδόμαγκας, μαχαλόμαγλας και κουραδόμαγκας ανήκουν εμφανώς σε μια άλλη κατηγορία.

Και φτάνουμε στους ρεμπέτες. Οι **ρεμπέτες** έχουν προνομιακή θέση, διαθέτουν κύρος και γόητρο αντιπροσωπεύοντας έτσι μια ελίτ στο

εσωτερικό του κόσμου της μαγκιάς. Ο ρεμπέτης διακρίνεται από τον «τυχόντα» μάγκα μέσω της εξωτερικής του εμφάνισης και συμπεριφοράς. Να τονίσουμε ότι στην εκεί τοπική κοινωνία, η ταυτότητα του ρεμπέτη είχε εξ ορισμού θετικό περιεχόμενο, ενώ στην περίπτωση του μάγκα παρατηρούνται διαβαθμίσεις. Ο ρεμπέτης διακρινόταν από τις εξαθλιωμένες κατηγορίες ατόμων που σύχναζαν στον Λάκκο και οι οποίοι με δυσκολία εξασφάλιζαν τα προς το ζην. Συνήθως ήταν μέλος της εντόπιας οικονομικής ελίτ και είχε προνομιακή θέση στην εκμετάλλευση των δραστηριοτήτων της κοινότητας. Πρωταγωνιστούσε σε ψυχαγωγικές καταστάσεις γλεντιού, χορού, τραγουδιού και χασισοποσίας. Ο βιωματικός κόσμος του ρεμπέτη διαμορφώνεται μέσα από ηδονιστικές αξίες. Βιώνει μια ελευθεριακή κατάσταση που υπερβαίνει οικογενειακές και κοινωνικές συμβάσεις και απασχολείται με το καθημερινό κυνήγι της περιπέτειας, της ηδονής και της έκστασης.

Σημαντική κοινωνικοπολιτισμική κατηγορία του αστικού πληθυσμού είναι και οι **Λιμανιώτες** οι οποίοι εργάζονταν γύρω απ' το βενετσιάνικο λιμάνι ως βαρκάρηδες, μαουνιέρηδες, ψαράδες, καραγωγείς, σκαλιέρηδες. Λιμανιώτες και Λακκουδιανοί είχαν αναπτύξει στενούς δεσμούς μιας και η πολιτιστική δράση και τα συμβολικά πρότυπα τους συνέπιπταν σε μεγάλο βαθμό. Οι Λιμανιώτες ανέλαβαν την προσέλκυση πελατείας από τον πολυσυλλεκτικό κόσμο του λιμανιού στα πορνεία του Λάκκου. Συχνά, φημισμένοι Λιμανιώτες χρησιμοποιούσαν το γόητρο τους για να γίνουν αγαπητικοί στον Λάκκο. Από την άλλη, οι Λακκουδαίοι, σε περιόδους οικονομικής κρίσης, κατηφόριζαν στο λιμάνι αναζητώντας ευκαιρίες για απασχόληση. Δεν έλειπαν βέβαια και οι μεταξύ τους ανταγωνισμοί και νταηλίκια. Ο **καλντιριμιτζής** από την άλλη, ήταν το πρόσωπο εκείνο που μπερμπάντευε στα πλακόστρωτα ή χωμάτινα καλντιρίμια του Κάστρου και διακρινόταν για τις ικανότητες του στις αγωνιστικές αντιπαραθέσεις ανδρών, τα νταηλίκια και τις ερωτοτροπίες, τα λεγόμενα γιανκιλίκια. Σε εφημερίδες των αρχών του αιώνα σχολιάζεται το πρόβλημα της ανεξέλεγκτης δράσης των καλντιριμιτζήδων, που αναφέρονται και ως **κουτσαβάκηδες, μουρμούρια και καπανταήδες** και επισημαίνονται οι κίνδυνοι που δημιουργούσαν στο ευυπόληπτο κομμάτι της πόλης. Οι δραστηριότητες τους ήταν συχνά ανεξέλεγκτες και εύρισκαν πρόσφορο έδαφος στις διενέξεις που αναπτύχθηκαν από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα ανάμεσα σε μουσουλμάνους και χριστιανούς, μιας και οι

καλνιριμιτζήδες πρέπει να προέρχονταν και από τις δύο μεγάλες θρησκευτικές κοινότητες της πόλης.

Άλλη κατηγορία είναι οι **μποέμηδες**, κατηγορία αστών της πόλης με ιδιαίτερα πολιτισμικά γνωρίσματα. Ήταν φημισμένοι γλεντοκόποι και νυχτοπερπατητές, οι οποίοι συνήθιζαν να σκορπούν επιδεικτικά τα χρήματά τους σε νυκτερινά κέντρα, ντύνονταν με αριστοκρατικό τρόπο, φρόντιζαν επιμελώς την εξωτερική τους εμφάνιση και είχαν αλισβερίσια με γυναίκες της νύχτας. Η υιοθέτηση ευρωπαϊκών προτύπων ήταν εμφανής, όχι μόνο στο ντύσιμο αλλά και στους χορούς, τις μουσικές και τις θεατρικές τους προτιμήσεις. Συχνά τους συναντάμε σαν «παραλήδες», «λιμοκοντόρους», «φιλόγκους», «φραγκόκωλους» και «αρχοντορεμπέτες». Οι διαφορές που χώριζαν τους μποέμηδες και τους μάγκες δεν εμπόδιζαν την αμφίδρομη επικοινωνία και τη σύναψη σχέσεων μεταξύ τους. Και οι δύο αυτές κοινωνικές κατηγορίες αντιπροσώπευαν μια πολιτισμική ελίτ, ο καθένας στους κύκλους του. Αυτή η ιδιότυπη σύγκλιση αριστοκρατικών κύκλων με τα καταγώγια οφείλεται στις παραπλήσιες αξίες των δύο κόσμων και σε ένα ήθος απόλαυσης που απέρριπτε τα πολιτισμικά πρότυπα και τις κοινωνικές συμβάσεις. Οι **χωρικοί** τέλος, αποτελούσαν σημαντική πηγή εσόδων για την οικονομία του Λάκκου. Θεωρούνται ιδιαίτερη κατηγορία και περιγράφονται ως μερακλήδες, κυρίως λόγω των ικανοτήτων τους στη ρακοποσία, το χορό και το αντριλίκι. Εδώ να αναφέρουμε ότι υπάρχουν κοινά χαρακτηριστικά του Λάκκου με την αγροτική κοινωνία. Πρόκειται για μια μικρή κοινωνία συμβίωσης και αλληλογνωριμίας με έντονο το στοιχείο της αλληλεγγύης, το κοινοτικό γλέντι και τον ομαδικό συμποσιασμό.

Καταστολή, διώξεις, εξορίες

Στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η πορνεία ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη σε πόλεις-λιμάνια της Μεσογείου. Το ζήτημα της εξάπλωσης της πορνείας στα λιμάνια της Κρήτης, όπου υπήρχαν αλλοδαποί στρατιώτες, απασχόλησε την Διοίκηση της Χωροφυλακής του νησιού, η οποία ζήτησε με έγγραφη έκθεσή της προς την Κυβέρνηση να διευθετήσει συνολικά το ζήτημα. Παράλληλα, με δραματικό τόνο, προβάλλονται οι προτροπές ‘‘σεβάσμιων οικογενειών’’ για περιορισμό της περαιτέρω διαφθοράς και των κινδύνων που απειλούσαν ‘‘τα απλούστερα ήθη του Κρητικού λαού, την τιμή της οικογένειας και τη δημόσια υγεία’’. Η λύση που επιλέχθηκε από το καθεστώς της Κρητικής Πολιτείας ήταν το **διάταγμα ‘‘Περί χαμαιτυπείων’’** (Νόμος 173/1900). Το διάταγμα θεσμοθετούσε την γκετοποίηση της πορνείας, επιβάλλοντας τον αυστηρό περιορισμό των πορνείων σε συγκεκριμένες περιοχές, ρύθμιζε τη διαδικασία χορήγησης άδειας και τις προϋποθέσεις ανανέωσης της λειτουργίας των πορνείων, προέβλεπε την αστυνομική επιτήρηση των πορνείων και τη συστηματική ιατρική επιθεώρηση των κοινών γυναικών. Ουσιαστικά, η ρύθμιση της πορνείας διαπλέχτηκε με την πολιτική της κατανομής των ανθρώπων και των μορφών της σεξουαλικής συμπεριφοράς στο χώρο και εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο σχεδιασμό κοινωνικής πολιτικής που χαρακτήριζε υπό την πίεση της ιστορικής συγκυρίας. Την ίδια ώρα, αφενός νομιμοποιούσε τις σχέσεις μαστροπείας ανάμεσα στην πατρόνα και τον νταβατζή από τη μία και τις ιερόδουλες από την άλλη, και αφετέρου εισήγαγε έμμεσα τις τυπικές και άτυπες συναλλαγές φορέων του κράτους με τους διευθυντές των πορνείων.

Από το 1929 και μετά, σε μια περίοδο έντονης οικονομικής κρίσης και κοινωνικής ρευστότητας παρατηρείται εντατικοποίηση της δράσης των επίσημων μηχανισμών του κράτους, σε μια προσπάθεια ρύθμισης των κοινωνικών σχέσεων και επιβολής ελέγχου σε απείθαρχους κοινωνικούς χώρους. Σε τοπικό επίπεδο, οι κρατικές πρακτικές βρήκαν στήριξη στο ενδιαφέρον των ευυπόληπτων πολιτών για τα ζητήματα κοινωνικής και ηθικής τάξης. Σε τοπικές εφημερίδες του Ηρακλείου βλέπουμε συνεχώς πρωτοσέλιδα άρθρα για τα ζητήματα της μαστροπείας και της χασισοποσίας, με σχολιασμούς ικανούς να προκαλέσουν την οργή του μικροαστού. Βλέπουμε και μετά από καταγγελία αρθογράφου την

κινητοποίηση των διωκτικών αρχών. Η εικόνα του διεφθαρμένου “χασικλή και μαστροπού” με το μπαγλαμαδάκι και τα ανήθικα τραγούδια κατασκευάστηκε στο κοινωνικό φαντασιακό ως ισοδύναμο του ατόμου του περιθωρίου που συνιστούσε έναν κίνδυνο για την κοινωνική τάξη.

Η πανεθνική εκστρατεία ηθικής αρετής που κήρυξε το καθεστώς του Μεταξά αποσκοπούσε πρωτίστως στην αντιμετώπιση του “κομμουνιστικού κινδύνου”. Ωστόσο, τα αυταρχικά μέτρα επεκτάθηκαν σ' ολόκληρη την κοινωνική ζωή. Βλέπουμε λογοκρισία και απαγόρευση ρεμπέτικων τραγουδιών και αμανέδων ενώ μαζί με τους κομμουνιστές, ορισμένες κοινωνικές κατηγορίες πληθυσμού που θεωρήθηκε ότι αντιπροσώπευαν την κοινωνική διαφθορά (σωματέμποροι, πρεζάκηδες, μάγκες κλπ.) τέθηκαν υπό αστυνομική επιτήρηση και όσοι κρίθηκαν επικίνδυνοι φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν. Στο πλαίσιο αυτής της κατασταλτικής πολιτικής, σε τοπικό επίπεδο λήφθηκαν έκτακτα αστυνομικά μέτρα, τα οποία συνιστούσαν μια οργανωμένη παρέμβαση του κράτους στις νυκτερινές ψυχαγωγικές λειτουργίες των λαϊκών στρωμάτων της πόλης.

Στις προφορικές μαρτυρίες καταγγέλλονται γνωστοί Λακκουδιανοί ως χαφιέδες της ασφάλειας και τραμπούκοι κομματικών μηχανισμών και επώνυμοι αστυνομικοί ως εκμεταλλευτές πορνών. Η συντριπτική πλειοψηφία των Λακκουδιανών ήταν υποστηρικτές του βασιλικού κόμματος και μερικοί είχαν διαδραματίσει ενεργό ρόλο ως ένθερμοι οπαδοί της παράταξης. Οι βενιζελικοί στον Λάκκο ήταν μειοψηφία, ενώ δεν αναφέρονται κομμουνιστές. Οι τελευταίοι σχολιάζονται με επικριτική διάθεση από τους Λακκουδιανούς, ως εξαιρετικά “πειθαρχημένοι” και “δούλοι της εργασίας”. Η στάση αυτή οφείλεται τόσο στην απουσία κοινωνικής συνείδησης της ομάδας, όσο και στις δομημένες υπόγειες σχέσεις που υπήρχαν ανάμεσα σε κύκλους Λακκουδιανών και κομματικούς μηχανισμούς. Λακκουδιανοί, μέλη της κυρίαρχης ελίτ, παρείχαν στις διωκτικές αρχές χρήσιμες πληροφορίες τις οποίες συνέλεγαν χρησιμοποιώντας τις διασυνδέσεις τους με περιθωριακές ομάδες. Διασφάλιζαν την ομαλή τάξη στο Λάκκο, την διευθέτηση των εντάσεων και των συγκρούσεων ώστε η αστυνομική παρέμβαση να είναι αναγκαία μόνο σε οριακές περιπτώσεις και σε συνεργασία με τις πατρόνες φρόντιζαν για την έγκαιρη καταβολή των φορολογικών υποχρεώσεων των πορνείων. Το αντάλλαγμα εκ μέρους των κρατικών μηχανισμών ήταν η “σιωπή” για τις λαθραίες δραστηριότητες του χώρου. Οι επικρίσεις για τους μπάτσους είναι έντονες όταν αναφέρονται

στη μεταπολεμική περίοδο. Τότε η προσπάθεια του κρατικού μηχανισμού για έλεγχο του χώρου με νομοθετικές ρυθμίσεις και άλλες παρεμβάσεις προσλαμβάνεται από τους ντόπιους ως ωμή παρέμβαση στις εντόπιες σχέσεις. Οι “σκοτεινές” σχέσεις που είχαν διαμορφωθεί ανάμεσα σε κέντρα και μηχανισμούς της κρατικής και της “παρακοινωνιακής” εξουσίας είχαν ως ζητούμενο κυρίως την ανακατανομή των σχέσεων δύναμης και την εκμετάλλευση των προσοδοφόρων δραστηριοτήτων του χώρου και όχι τη ριζική διάσπαση του συστήματος σχέσεων. Τέτοιου τύπου σχέσεις έπαιξαν το δικό τους ρόλο στη διαδικασία εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας.

Πρακτικές κοινωνικής αλληλόδρασης & Πολιτιστική δημιουργία

Σε πολιτισμικό επίπεδο συναντάμε τρεις διαφορετικές πολιτισμικές παραδόσεις: την λόγια ή υψηλή κουλτούρα, επηρεασμένη από τον δυτικό πολιτισμό, την λαϊκή κουλτούρα, άμεσα συνυφασμένη με πρακτικές συλλογικής λαϊκής και προφορικής δημιουργίας, και τέλος, την αγροτική κουλτούρα, η οποία αναπτύχθηκε σε περιορισμένο βαθμό, στο αστικό περιβάλλον. Οι κουλτούρες αυτές ήταν συγκροτημένες με όρους ανοικτής παράδοσης και επηρέαζαν η μία την άλλη ενώ διαμόρφωναν επικοινωνιακά δίκτυα με ένα πολυμορφικό πολιτισμικό περιβάλλον. Στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα ανθούσαν οι πολυποίκιλες ανατολίτικες πολιτισμικές παραδόσεις. Παραστάσεις λαϊκών στρωμάτων ταχυδακτυλουργίες, μαγείες, ανδρείκελα κλπ. Σ' αυτή τη ρευστή κοινωνική τοπογραφία, ο Λάκκος έχει το δικό του διακριτό χώρο. Άνδρες ντυμένοι με μόρτικα ρούχα και ρεπούμπλικα, με "βαρύ" περπάτημα και μάγκικη φρασεολογία, γυναίκες με λιτές και προκλητικές ενδυμασίες, τραγούδια για τους μάγκες, το χασίς και τον έρωτα, μπουζούκια, ταμπουράδες και λατέρνες με "αλανιάρικες" μελωδίες, καθημερινές πρακτικές συμποσιασμού και χασισοποσίας, αγωνιστικές αντιπαραθέσεις ανδρών συνιστούν την καθημερινότητα της κοινότητας.

Σε μια εποχή περιοριστικής σεξουαλικής ηθικής, τα καλντιρίμια του Λάκκου είναι χώρος συνεύρεσης και επικοινωνίας ατόμων ετερόκλητης προέλευσης, οι οποίοι αναζητούν ευκαιρίες για ψυχαγωγία, περιπέτεια και παιχνίδι. Εδώ ο έρωτας, λαθραίος ή νόμιμος, έχει τους δικούς του κώδικες, τις δικές του αποτιμήσεις και το τραγούδι και ο χορός κατέχουν προνομιακή θέση στην καθημερινότητα των ανθρώπων. Σε γενικές γραμμές η κοινωνική οργάνωση των πορνείων βασιζόταν σε επάλληλες σχέσεις ιεραρχίας και εξάρτησης, οι οποίες ευνοούσαν τη συγκρότηση μιας κυριαρχικής ομάδας στο χώρο. Μερικοί βασικοί τύποι **εντόπιων κοινωνικών σχέσεων που συγκροτούσαν ένα ιεραρχικό σύστημα οργάνωσης**, θεμελιώνοντας σχέσεις δύναμης, ήταν η σχέση του μαστροπού (νταβατζήδες και πατρόνες) με τις πόρνες, η σχέση ανάμεσα σε ονομαστές πόρνες και γιανκλιήδες πελάτες και η σχέση ανάμεσα σε μια ολιγάριθμη ομάδα "μεγάλων" νταβατζήδων και των απλών αγαπητικών. Παρ' όλα αυτά, οι εντόπιες αυτές σχέσεις ευνοούσαν τη διαμόρφωση της αίσθησης της κοινής μοίρας των μελών της κοινότητας. Οι στάσεις κοινωνικής αλληλεγγύης και

η αίσθηση της συμμετοχής σε ένα περιχαρακωμένο κοινωνικό σύνολο που ο έξω κόσμος απέρριπτε, εκδηλωνόταν με έντονο τρόπο σε περιπτώσεις απειλής της κοινότητας από εξωτερικούς εχθρούς.

Γενικά στο Ηράκλειο της περιόδου εκείνης και ειδικά στον Λάκκο, το γλέντι και η χασισοποσία είναι βασικές πολιτισμικές δραστηριότητες και σύμβολα δράσης των ντόπιων. Το **γλέντι** στα Λακκουδιανά είναι ψυχαγωγική πρακτική με συμποσιασμό, χορό, οργανοπαιξία και τραγούδι. Μπορεί να άρχιζε από μια παρέα ή από τη συνένωση παρεών με μάγκες και, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις, δεν είχε τον μαζικό και περιοδικό χαρακτήρα του γλεντιού-πανηγυριού στον αγροτικό χώρο. Οι μάγκες και τα γλέντια τους λοιπόν, είναι συμβολικά πρότυπα άμεσα συνυφασμένα με τις αξίες της απόλαυσης, της ανάπαυσης και του βραχυπρόθεσμου ηδονισμού.

Όπως το γλέντι, έτσι και η **χασισοποσία**, ή αλλιώς το μαστουρλίκι, είναι ανδρική τελετουργία με κλειστό και μυσταγωγικό χαρακτήρα, μια βιωματική πρακτική που εξέφραζε ένα ιδιαίτερο τρόπο ζωής. Οι χασισοπότες στόχευαν στην υπέρβαση της καθημερινότητας μέσα από την εμπειρία της συγκινησιακής διέγερσης και ευφορίας, στο μαστούριασμα της παρέας. Η ένταξη στο σινάφι των χρηστών σήμαινε τη μέθεξη του ατόμου στη συμβολική κοινότητα της μαγκιάς. Υπήρχαν ενσωματωμένες τελεστικές φάσεις (χορός, τραγούδι κλπ) που έδιναν την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να προβάλουν τεκμήρια της μαγκιάς τους και να διεκδικήσουν γόητρο και κύρος. Στο γλέντι και στη χασισοποσία οι συμμετέχοντες στοχεύουν να “φτιάξουν κέφι”. Το κέφι αφορά μια ιδιαίτερη σωματική, ψυχική και πνευματική κατάσταση συγκινησιακής έκστασης και συναισθηματικής εγρήγορσης υπερεβαίνοντας καθημερινές συμβάσεις και ιεραρχήσεις. Μια κατάσταση ελευθεριακή που υπερβαίνει οικογενειακές και κοινωνικές συμβάσεις.

Από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα και μέχρι τους βαλκανικούς πολέμους, εμφανίζονται σποραδικές αναφορές για παραστάσεις λαϊκών θεαμάτων. Από αυτά, την πιο σημαντική θέση στις προτιμήσεις του λαϊκού κοινού της καστρινής κοινωνίας κατέχει το **θέατρο σκιών**. Η εμφάνιση του θα πρέπει να χρονολογείται πριν το 1890, μολονότι οι πρώτες αναφορές που συναντάμε σε εφημερίδες είναι το 1911 και συνεχίζονται σποραδικά μέχρι την εποχή των βαλκανικών πολέμων, για να επανέλθουν στο διάστημα 1919-1920. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, ο μπερντές του Καραγκιόζη μεταφέρθηκε σε προσφυγικούς συνοικισμούς και σε λαϊκές γειτονιές. Είναι εμφανής η κοινωνική επιρροή του θεάτρου σκιών στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα της πόλης. Εκτός από το θέατρο σκιών, ένας

άλλος τύπος λαϊκής αναψυχής, **το γυρολόγι της λατέρνας**, απασχόλησε τις στήλες των τοπικών εφημερίδων και συνδέθηκε με τον μικρόκοσμο του Λάκκου. Ένα άλλο μέσο ψυχαγωγίας στο μεσοπόλεμο είναι το **γραμμόφωνο**. Ταξιδιώτες από λιμάνια της Μικράς Ασίας και μετανάστες έφερναν πλάκες γραμμοφώνου με τραγούδια ευρωπαϊκά, ανατολίτικα, σμυρναίικα, πολιτικά, ηπειρώτικα, τούρκικα, ρεμπέτικα της Αμερικής και της σμυρναίικης σχολής. Ενώ στην αρχή το γραμμόφωνο ήταν μέσα σε σπίτια και δημόσιους χώρους όπου σύχναζαν οι αστοί, άρχισε στα μέσα του '20 να διαδίδεται στα λαϊκά στρώματα και αντικατέστησε την ασύμφορη λατέρνα στις περιπλανήσεις Λακκουδιανών σε ψυχαγωγικά στέκια.

Άλλες μορφές κοινωνικής δράσης, που συνέβαλαν στη διαπραγμάτευση, προβολή και αναγνώριση των ταυτοτήτων των ατόμων, ήταν το **νταηλίκι** και το **γιανκιλίκι**. Σε επίπεδο ρητορικής, το νταηλίκι λειτουργούσε ως κοσμοθεωρητικό σχήμα εκλογίκευσης και νομιμοποίησης της βίαιης συμπεριφοράς. Τα γιανκιλίκια από την άλλη, είναι πρακτικές ερωτοτροπιών ανάμεσα σε μέλη των δύο φύλων. Οι ερωτικές σχέσεις που διαμορφώνονται συχνά υπερβαίνουν το στοιχείο του αγοραίου έρωτα ή την επαγγελματική σχέση αγαπητικού-πόρνης.

Στον Λάκκο, σε μια κοινωνική νησίδα του αστικού χώρου που δεχόταν επιδράσεις από τον έξω κόσμο, το τραγούδι δεν είχε στοιχεία κλειστής παράδοσης. Αντίθετα απ' ότι κάποιος θα φανταζόταν, οι Λακκουδιανοί αναφέρονται σε ένα ευρύ φάσμα τραγουδιών: ελαφρές μελωδίες, ευρωπαϊκά, καντάδες, δημοτικά, κρητικά, ταμπαχανιώτικα, νησιώτικα, μωραϊτικά, ρουμελιώτικα, κλέφτικα, μικρασιάτικα, ρεμπέτικα της σμυρναίικης σχολής και πειραιώτικα, μάγκικα, βλάμικα, ντερβίσικα, της φυλακής, χασικλίδικα και σαφώς τα ρεμπέτικα τραγούδια του ίδιου του Λάκκου. Άλλα απ' αυτά συνδέονταν με σποραδικές ψυχαγωγικές περιστάσεις διαβατήρηδων μουσικών στον Λάκκο και άλλα είχαν πιο μόνιμη σχέση με το χώρο. Από τα τραγούδια που μνημονεύονται από τους αφηγητές, οι ντόπιοι ξεχώριζαν ως «δικά τους» τα ρεμπέτικα. Υπήρχαν δύο ειδών ρεμπέτικα τραγούδια. Στην πρώτη ανήκουν γνωστά ηχογραφημένα τραγούδια, κυρίως της κλασικής περιόδου του ρεμπέτικου, με εμφανή προτίμηση στα «αυθεντικά» ρεμπέτικα, αυτά που μιλούσαν για τους μάγκες και το χασίσι. Η δεύτερη κατηγορία αποτελείται από αυτόχθονες δημιουργίες που δεν έχουν ηχογραφηθεί σε δίσκους, ούτε αποθησαυρίστηκαν σε γραπτή μορφή. Τα **τραγούδια του Λάκκου** είναι ανώνυμες δημιουργίες που διαδίδονται προφορικά από λιμάνι σε λιμάνι, από παρέα σε παρέα και είναι ανοικτές στον αυτοσχεδιασμό και την περιστασιακή αναδημιουργία

και επινόηση. Τα τραγούδια αυτά αποτελούν στοιχεία έκφρασης και ιδιαιτερότητας οριοθετημένων ομάδων στις κοινωνικές παρυφές της πόλης όπου συγκροτείται ένα δίκτυο ψυχαγωγικών πυρήνων που έχει κέντρο τον Λάκκο και εκτείνεται στην Κιζιλ Τάμπια, το λιμάνι, τους τεκέδες και τη φυλακή. Η μελωδική γραμμή είναι λιτή, επαναληπτική και βασίζεται σε παραδοσιακούς δρόμους της ανατολικομεσογειακής μουσικής παράδοσης, όπως χουσεϊνί, ουσάκ, ραστ, χουζάμ χιτζσκάρ κ.α. Συνήθως οι σκοποί είναι καθιστικοί (αμανέδες, ταμπαχανιώτικα, συρτά, σταφιδιανοί, σαρκιά), όμως δεν λείπουν και οι χορευτικοί ρυθμοί, όπως ο ζεϊμπέκικος και ο χασάπικος. Τα ποιητικά σημεία βασίζονται, συνήθως, στη φόρμα του δεκαπεντασύλλαβου. Είναι δίστιχα που συναντώνται με διάφορες παραλλαγές και ανάμεσα στους στίχους υπάρχουν επιφωνήματα και προσφωνήσεις συνήθως τουρκικής προέλευσης (άιντα, γιαβρούμ, γιάλα, αμάν, ωχ κλπ.), που εκφράζουν καταστάσεις πάθους και δίνουν τη δυνατότητα στον τραγουδιστή να προβάλλει τις ερμηνευτικές του ικανότητες συνενώνοντας αρμονικά ποιητικά σημεία του τραγουδιού. Μπορούμε να εντάξουμε τα τραγούδια αυτά σε μια ευρύτερη παράδοση αστικών λαϊκών και ρεμπέτικων τραγουδιών που αναπτύχθηκε σε πόλεις-λιμάνια της Μεσογείου, τα οποία χρωματίζονται με τοπικά μελωδικά και ποιητικά στοιχεία στα λιμάνια της Κρήτης και προσδιορίζονται ως μια τοπική εκδοχή ρεμπέτικων τραγουδιών της πρωτογενούς φάσης της παραδοσιακής, ανώνυμης και προφορικής δημιουργίας. Ως τέτοια διαφοροποιούνται από τα επώνυμα ρεμπέτικα.

::

Στη μεταπολεμική περίοδο ο Λάκκος παρακμάζει. Παράγοντες όπως η κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη και η αναδιαμόρφωση της πόλης στα δυτικά πρότυπα, η οργάνωση των κρατικών μηχανισμών και η παρέμβασή τους σε «παρακοινωνιακούς» χώρους, η εμπορευματοποίηση της μουσικής και η εμφάνιση της οργανωμένης επαγγελματικής ψυχαγωγίας σε λαϊκά κέντρα με ορχήστρα, οδήγησαν στην κοινωνική περιθωριοποίηση του χώρου και σε συρρίκνωση των λειτουργιών της κοινότητας. Στις δύο πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες τα πορνεία εξακολουθούν να λειτουργούν στον Λάκκο, αλλά οι λατέρνες και τα μπουζούκια ολοένα και ηχούσαν λιγότερο. Μάγκες και νταήδες μετέφεραν αλλού τις οικονομικές τους δραστηριότητες και οι εφημερίδες ελάχιστα πια ασχολούνταν με τα δρώμενα της

συνοικίας. Βαθμιαία, από τις αρχές του '60, επιχειρήθηκε η απογκετοποίηση της πορνείας από οριοθετημένες περιοχές της πόλης. Στη συλλογική μνήμη των ντόπιων η εξέλιξη αυτή αποτυπώνεται ως μια βίαιη προσπάθεια ξεριζωμού τους από τον τόπο και τις λειτουργίες του. Το κράτος και τα όργανά του καταγγέλλονται για νταβατζιλίκια στο χώρο, με αφορμή περιστατικά αθέμιτων συναλλαγών και οικονομικής εκμετάλλευσης των γυναικών του Λάκκου από επώνυμους αστυνομικούς. Τα όποια κατάλοιπα της κουλτούρας του χώρου εκκαθαρίστηκαν οριστικά σε μια νέα επιχείρηση αρετής κατά τη διάρκεια της χούντας. Σήμερα ένα μέρος από τις παράγκες και τα χαμόσπιτα της συνοικίας είναι ερείπια. Στο βωμό μάλιστα του κέρδους και του εκμοντερνισμένου των πόλεων γενικά, κατεδαφίστηκε, τον Ιούνιο του '96, μέρος της συνοικίας Πηγάιδα, για να γίνει επέκταση κεντρικού δρόμου. Η λήθη σκεπάζει ολοένα και περισσότερο τα υπολείμματα μιας πολιτιστικής ετερότητας σε μια πόλη που αναζητά στο πέρασμα των χρόνων μια νέα ταυτότητα.

Ηράκλειο, 27/09/2014

αναρχική συλλογικότητα

ΟΚΤΑΝΑ

<http://oktana.espivblogs.net/>

Τραγούδια, δίστιχα και ποιήματα του Λάκκου

Της φυλακής

Στης φυλακής τα κάγκελα
είναι οι καημοί γραμμένοι
εκιά 'ναι οι συγγενείς μπελί
κι' οι φίλοι οι μπιστεμένοι (x2)

Άλλα λες κι άλλα μου κάνεις
βάλθηκες να με τρελάνεις

Μα όποιος δεν είναι μερακλής
και στ' άρματα τεχνίτης
δεν πρέπει για να λέγεται
απόγονος της Κρήτης (x2)

Μάγια μου 'χει καμωμένα
και θα τρελαθώ για σένα.

Με το σιγό-σιγό νερό
φυτρώνει το ριδίκιο
κι αγάλι-αγάλι γίνεται
του καθενός το δίκιο (x2)
[Ω-ω-ω] αγάλια-αγάλια ναι ο καιρός
κι η ώρα λένε τα λάθη
[Ω-ω-ω] και με τα βότανα της γης
γιατρεύονται τα πάθη (x2)

Του πόθου και του έρωτα

Ψιλό μελαχροινάκι μου - γιάλα
που βρήκες το μελάνι
κήβαψες το χειλάκι σου - γιάλα
και θα με κουζουλάνεις.

Κουζουλαμένος και ντελής - γιάλα
γυρίζω εγώ για σένα
μα συ δεν είσαι μπιστικιά - γιάλα
να μ' αγαπάς κι εμένα.

Γιασκούρι - γιάλα - γιάλα

αν μ' αγαπός - νταγιάντα.

*

Καπελού μου καπελού μου
σου τον ήπειρες το νου μου
ανάθεμά σε λογισμέ
οντα μου τηνέ φέρνεις
την αγαπώ στον ύπνο μου
κι απόηντας μου τη φέρνεις
καπελού μου καπελού μου
σύ τον ήπειρες το νου μου.

*

[Ωχ] ως πότε η αγάπη σου
αμάν-αμάν
την αγάπη σου κρυφά θα τη λατρεύω
[Ω-ω-ω-χ], αμάν-αμάν
κρυφά θα τη λατρεύω
θα τηνέ φανερώσω πια
αμάν-αμάν
το τι μου μέλει να γενώ
Ωχ-ωχ-αμάν-αμάν (x2)

έρχεσαι και γλεντίζομαι
φεύγεις και μερακλαντίζομαι
έρχεσαι κέφι κάνουμε
φεύγεις μαράζι βάνουμε.

*

Λακκουδιανή μου όμορφη
γιανκίνι του κορμιού μου
πρόβαλλε το κονάκι σου
να γιατρευτεί η πληγή μου.

*

Το ντέρτι απούχει η καρδιά
στο μαύρο βρίσκει γιατριγιά
κιόντας τση ζάλης ο ταραχτάς
μου βγάλει όξω το νταλκά
στο καλντιρίμι της και πάλι
εκιά θα γύρω το κεφάλι.

Του χασίς

Βάλε φωτιά στον αργιλέ
να 'νάψει και να σβήσει
κι έλα να το καπνίσουμε
μικρή μου το χασίσι.

Δε μου λέτε - δε μου λέτε
το χασίσι - πού πουλιέται
για να πάρω πέντε δράμια
να τα πιούνε τα χαρμάνια.

Σα σε πίνω βρε μαυράκι
χρυσά χρόνια και μεράκι.

Το λουλά και το καλάμι
θα τα πάρω εις τον Άδη.

*

Είμαι του Λάκκου χασικλής
ντερβίσης κι αλανιάρης
μες τα μπουρδέλα τριγυρνώ
με γιαβουκλούδες ξενυχτώ
τα φράγκα όλα τα σκορπώ
και τη μαστούρα τραγουδώ.